

**VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
ISTORIJOS KATEDRA**

**SVARSTYMAI APIE XX A. LIETUVĄ VINCO TRUMPOS
PUBLICISTIKOJE**

Referatas

**I kurso magistrantas: MANTVYDAS LUGOVOJUS
Dėstytojai: prof. habil dr. EGIDIJUS ALEKSANDRAVIČIUS,
dr. MYKOLAS DRUNGA, INGA VAISIŪNAITĖ**

KAUNAS

2016

Išvadas

Pokario emigracija laikoma svarbiu XX a. istorijos mokslą atnaujinusiu veiksmu. Ji paskatino skirtingų tyrimo tradicijų sąveiką, idėjų kaitą, atnaujino tiriamų temų lauką bei istorijos interpretacijas¹. Neatsitiktinai išeivijos istoriografija Vakaruose intensyviai tyrinėjama, organizuojamos Vidurio Rytų Europos egzilio istorikams skirtos konferencijos². Lietuvos egzilio istorikų vieta šiame kontekste kol kas nėra visai aiški, atskiro jiems skirto sintetinio veikalo nepublikuota. Vis dar yra daug neatsakytų klausimų: „išvietinimo“ poveikis išeivijos istorikų tekstams, istorijos rašymo ir emigracinės patirties santykis, istorijos aktualizavimo pobūdis egzilų tekstuose. Istoriko egzilinės patirties problemos nėra svarbios tik istoriografijos raidos požiūriu. Jos turi tiesioginį ryšį su visos pokario išeivių kartos savimone, jos istorine orientacija. Santykis su istorija, taip pat naujausios XX a. istorijos įvykiais, – neatsiejamas egzilinės tapatybės komponentas, svarbi intelektualinės išeivijos istorijos dalis.

Egzilinės istoriografijos ir istorijos aktualizavimo problemoms svarstyti itin parankus istoriko ir publicisto Vinco Trumpos atvejis. Jis buvo viena ryškiausių asmenybių lietuvių išeivijoje³. 1937 m. V. Trumpa Vytauto Didžiojo universitete baigė visuotinę istoriją. Po to, gavęs Švietimo ministerijos stipendiją tęsė studijas Sorbonos universitete. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją. 1949 m. išvyko gyventi į JAV. Geriausiai žinomi istoriko atlikti XIX a. Lietuvos tyrinėjimai, šiam laikotarpiui skirtos akademinės sintezės. Tekstai, skirti XX a. Lietuvos raidai nebuvo atskirai ir nuosekliai tyrinėti.

XX a. V. Trumpa suprato iš dalies kaip atminties ir aktualijų lauką. Apie šio šimtmečio visuomenės ir kultūros reiškinius jis rašė daug – publikavo knygų recenzijas, proginius tekstus, visuomenės aktualijoms skirtas įžvalgas, skelbė ir platesnius Lietuvos visuomenės raidos problemas nagrinėjusius straipsnius. Spaudoje pradėjo bendradarbiauti iš karto po karo, 5 dešimtmetyje. V. Trumpa bendradarbiavo Vokietijoje leidžiamuose laikraščiuose „Šviesa“ ir „Mintis“. Aptariamai temai svarbius tekstus publikavo 6–9 dešimtmečiais žurnale „Metmenys“ ir

---

¹ M. Bentley, *Repression and Exile, Modern Historiography. An Introduction*, London, New York, 2000, p. 116–126.

² Pavyzdžiui, konferencijos pagrindu sudarytas straipsnių rinkinys: *East and Central European History Writing in Exile 1939–1989*, ed. M. Zadencka, A. Plakans, A. Lawaty, Leiden, Boston, 2015.

³ E. Aleksandravičius, *Liberalaus tautiškumo darbininkas, Vinco Trumpos korespondencija. Šaltinių publikacija*, sudaryt. D. Dapkutė, D. Kuizinienė, Vilnius, 2013, p. 11–15.

mėnraštyje „Akiračiai“. V. Trumpa tapatinosi su šiemis leidiniams būdinga liberalia ideologine srove. Ypač didelė jo publicistikos dalis yra leidinyje „Akiračiai“. Ten jis 1981–1999 m. turėjo savo skiltį, pavadintą „Ir taip, ir ne“. „Akiračiuose“ V. Trumpa dažniausiai rašydavo istorinėmis temomis, tačiau paliesdavo ir sovietinės Lietuvos problemas bei išeivijos gyvenimo aktualijas, kėlė ryšių tarp egzilio ir okupuotos Lietuvos klausimą⁴. Be to, jis fragmentiškai bendradarbiavo ir katalikiškoje bei tautininkiškoje periodikoje – žurnale „Aidai“, laikraščiuose „Draugas“, „Dirva“, „Tėvynės žiburiai“. 6–7 dešimtmečių tekstus publikavo ir anglų kalba Čikagoje leidžiamame žurnale „Lituanus“. Apskritai V. Trumpos publicistinis palikimas yra labai gausus. Šio darbo tikslas yra įvertinti jo publicistiką, skirtą XX a. Lietuvos visuomenės raidos problemoms. Siekiama išryškinti XX a. Lietuvos raidos vaizdinius, formuotus V. Trumpos publicistikoje, išskirti nuosekliausiai nagrinėtas temas ir problemas, svarbiausias idėjas bei jų ryšį su liberalia autoriaus pasaulėžiūra.

Lietuvos nepriklausomybės idėjos kilmė

V. Trumpa savo publicistikoje daug dėmesio skyrė Lietuvos nepriklausomybės idėjai ir jos įgyvendinimui. Atsigręžimas į šią temą nebuvo atsitiktinis. Nepriklausomybė apskritai buvo suvokiama kaip vienas svarbiausių lietuvių išeivijos siekinių ir vertybių. Šiuo klausimu sutardavo įvairių ideologinių krypčių atstovai⁵.

V. Trumpa Lietuvos nepriklausomybės idėją aptarė 1968 m. kovo 23 d. Bostono kultūros klube skaitytoje ir Vasario 16-osios Akto 50-mečiui skirtoje paskaitoje⁶. Istoriko teigimu, lietuvių politinėje mintyje galima aptikti du požiūrius į Vasario 16-osios Lietuvą ir Lietuvos nepriklausomybės idėjos ištakas. Vieną jų istorikas vadino romantine, o kitą – realistine. Romantinės krypties šalininkams V. Trumpa priskyrė Mykolą Riomerį, Mykolą ir Vaclovą Biržišką ir lenkų istoriką Jerzy Ochmańskį. Realistinės srovės atstovais jis laikė Petrą Klimą, Joną Totoraitį ir Povilą Šležą. Pagal romantinį požiūrį, XVIII a. pabaigoje žlugus Lietuvos

---

⁴ D. Dapkutė, D. Kuizininė, *Laisvas žodis laisvame pasaulyje: atviro žodžio mėnraštis „Akiračiai“ 1968–2005 m.*, Vilnius, 2010, p. 77–79.

⁵ G. Milerytė, Egzilio mąstytojų požiūris į Pirmąją Lietuvos Respubliką, *Oikos*, 2008, nr. 1 (5), p. 108, 110; E. Aleksandravičius, *Karklo diegas. Lietuvių pasaulio istorija*, Vilnius, 2013, p. 456.

⁶ E. Aleksandravičius, *Praeitis, istorija ir istorikai*, Vilnius, 2000, p. 67.

valstybei, kova už jos atkūrimą tęsėsi visą XIX a., kol galiausiai pasiekė tikslą 1918 m. vasario 16 d⁷. Šį požiūrį V. Trumpa dar vadino optimistiniu ir jį kritikavo.

Autorius tvirtino, kad „<...> Lietuva jau gerokai prieš padalinius buvo netekusi žymios dalies savo tautinės ir ypač politinės gyvybės“⁸. Pasak V. Trumpos, didžioji dalis Lietuvos bajorijos visą XIX a. siekė Lietuvos sujungimo su Lenkija. Jo teigimu, tiek legionieriai iš Lietuvos Napoleono kariuomenėje, tiek Vilniaus universiteto studentai ir 1831 bei 1863 m. sukilėliai siekė tik Lenkijos nepriklausomybės. Taigi, V. Trumpa užginčijo mintį, jog Lietuvos nepriklausomybės idėja kelta jau 1863 m. sukilimo metu. Jis pabrėžė, kad tuomet dar nebuvo konflikto tarp lietuvių ir lenkų, kuris, istoriko manymu, buvo svarbiausias veiksnys Lietuvos nepriklausomybės idėjos formavimesi. V. Trumpos manymu, sukilime dalyvavę dvarininkai ir kunigai siekė tik Lenkijos nepriklausomybės, o valstiečiai – baudžiavos panaikinimo ir žemės. Tiek Lietuvos elito, tiek carinės Rusijos institucijų ir vyriausybės sukilimas buvo vertinamas tik kaip konfliktas tarp lenkų ir rusų⁹. Pagal V. Trumpą, lietuvių-rusų konfliktas iškilo tik vėliau, uždraudus lietuvišką spaudą lotyniškais rašmenimis, o iki tol „<...> buvo tik lenkų-rusų konfliktas, kuriame, be abejo, dalyvavo ir lietuviai, bet ne kaip savarankiškas veiksnys, o tik kaip daugiau ar mažiau reikšmingas įrankis“¹⁰. V. Trumpos teigimu, jokie konfliktai tarp lietuvių ir rusų 1863 m. sukilimo metu dar nebuvo. Priešingai, Lietuvos generalgubernatoriai Nikolajus Repninas ir Michailas Muravjovas netgi bandė nukreipti lietuvių baudžiauninkus prieš sulenkėjusią bajoriją. Pagal V. Trumpą, lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis draudimas iš pradžių buvo nukreiptas tik prieš lenkiškus leidinius Lietuvoje, tačiau jis sukėlė rimtą lietuvių-rusų konfliktą, pasiekusį apogėjų XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje.

Lietuvos nepriklausomybės idėjos formavimąsi V. Trumpa siejo su konfliktu tarp iš valstiečių kilusios lietuvių inteligentijos ir unijinėmis nuostatomis besivadovavusios dvarininkijos. Vis dėlto, lūžiniais momentais, paskatinusiais minėtos idėjos atsiradimą, V. Trumpa laikė baudžiavos panaikinimą 1861 m. ir 1863 m. sukilimą. Baudžiavos panaikinimas leido susiformuoti išsilavinusiam lietuvių tautos sluoksniui, o sukilimas sudavė stiprų smūgį prolenkiškai bajorijai. V. Trumpa aptarė Simono Daukanto, kuris pirmasis neigiamai įvertino Liublino uniją, veiklą. Jis taip pat paminėjo Joną Šliūpą, kuris bene pirmasis iškėlė politinės

---

⁷ V. Trumpa, Lietuvos nepriklausomybės idėja, *Metmenys*, 1968, kn. 16, p. 23–24.

⁸ Ten pat, p. 24.

⁹ Ten pat, p. 15–17.

¹⁰ V. Trumpa, Ties Nepriklausomybės idėjos versmėmis, *Akiračiai*, 1968, nr. 1, p. 16.

Lietuvos nepriklausomybės idėją ir nacionalinės demokratijos sampratą formavusį Povilą Višinskį¹¹.

V. Trumpa kritikavo ir bādymus Lietuvos nepriklausomybės idėjos įsitvirtinimā visuomenėje nukelti į XIX–XX a. sandūrą. Jis akcentavo, kad 1905 m. Didysis Vilniaus Seimas reikalavo tik Lietuvos autonomijos Rusijos imperijos sudėtyje. V. Trumpos nuomone, negalima kalbėti apie visuomenėje masiškai paplitusią Lietuvos nepriklausomybės idėją iki Pirmojo pasaulinio karo¹². Net kuriantis valstybei, žmonėms dažnai nebūdavo visiškai aiškus nepriklausomybės siekis ir reikalingumas¹³.

Taigi, V. Trumpos teigimu, nepriklausomybės idėjos įgyvendinimas nebuvo paprastas. Tiek savuosius, tiek juo labiau svetimuosius teko įtikinėti, kad Lietuva verta nepriklausomybės¹⁴. Be to, 1918 m. Vasario 16-osios Aktas Lietuvos Tarybos nebuvo nuosekliai vykdomas. Pavyzdžiui, tų pačių metų kovo 23 d. kaizerinei Vokietijai pripažinus Lietuvos nepriklausomybę 1917 m. Gruodžio 11 d. Akto, numačiusio glaudžią sąjungą tarp nepriklausomos Lietuvos ir Vokietijos, sąlygomis, Lietuvos Taryba įvertino tai teigiamai. Gruodžio 11-osios ir Kovo 23-osios Aktais Lietuvos Taryba pasirėmė ir 1918 m. rudenį Juozui Gabriui-Paršaičiui Loanos lietuvių konferencijoje užginčijus jos, kaip Lietuvai vadovaujančios institucijos, vaidmenį. Vasario 16-osios Aktui prieštaravo ir Wilhelmo von Uracho išrinkimas Lietuvos karaliumi¹⁵. V. Trumpos tvirtinimu, Vokietijai pralaimėjus Pirmąjį pasaulinį karą, „<...> Vasario 16 d. nutarimas **pasidarė** nepriklausomos Lietuvos valstybės deklaracija“¹⁶. Vasario 16-osios Akte kalbant apie Lietuvos valstybės atstatymą, turėtas omenyje tik senų Lietuvos valstybingumo tradicijų tęsimas. Tai taip pat buvo tam tikras ginklas prieš Lenkijos bādymus prisijungti Lietuvą. Vasario 16-osios Aktas deklaravo „demokratiniais pamatais sutvarkytos valstybės“ sukūrimą, kokios Lietuvos teritorijoje niekada anksčiau nebuvo. Be to, Vasario 16-osios Akto signatarai tikrai neplanavo atkurti Abiejų Tautų Respublikos sudėtyje buvusios 1795 m. Lietuvos¹⁷.

---

¹¹ V. Trumpa, Lietuvos nepriklausomybės idėja, 1968, p. 28–33.

¹² Ten pat, p. 15–19.

¹³ V. Trumpa, Mykolo Krupavičiaus atsiminimai, *Akiračiai*, 1972, nr. 8, p. 13.

¹⁴ V. Trumpa, Steigiamojo seimo kronika. V. Daugirdaitės-Sruogienės knyga paskaičius, *Akiračiai*, 1977, nr. 5, p. 16.

¹⁵ V. Trumpa, Lietuvos nepriklausomybės idėja, 1968, p. 20.

¹⁶ Ten pat, p. 20–21.

¹⁷ Ten pat, p. 21–22.

Vasario 16-osios Lietuvą V. Trumpa, kaip ir kiti realistinės srovės šalininkai, laikė ne kažkokių senų tradicijų tesėja, o moderniu, demokratišku ir liaudišku dariniu¹⁸. Jo straipsnyje išsakytus teiginius kritikavo Vanda Daugirdaitė-Sruogienė. Ji pažymėjo Lietuvos vyriausybės Vilniuje sudarymą 1812 m. Prancūzijos-Rusijos karo metu, kai kurių bajoriškos kilmės 1863 m. sukilėlių norą atkurti nepriklausomą ir nuo Lenkijos atskirą Lietuvos valstybę, iki pat Pirmojo pasaulinio karo dvarininkų gausiai skaitytą lenkišką Teodoro Narbuto „Lietuvos istoriją“¹⁹. V. Daugirdaitės-Sruogienės manymu, nors lietuvių-lenkų konfliktas ir nulėmė lietuvių tautinį atgimimą, tačiau „<...> valstybės nepriklausomybės klausimas yra politinio pobūdžio, susijęs su noru išsivaduoti iš rusų okupacijos, tad kaip toks yra išaugęs iš lietuvių rusų konflikto“²⁰. Ji ragino neatsisakyti tęstinumo tarp Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) ir modernios Lietuvos valstybės. Kaip to pavyzdį V. Daugirdaitė-Sruogienė pateikė tęstinumą tarp Šv. Vokiečių Tautos Romos imperijos ir šiuolaikinės Vokietijos, taip pat tarp Viduramžiais gyvavusių ir modernių Airijos bei Čekijos²¹.

Po V. Daugirdaitės-Sruogienės atsakymo V. Trumpa vis dėlto pasiliko prie savo nuomonės. Atsakydamas jis pabrėžė, kad Lietuvos dvarininkija XIX a. nesiekė tautinės Lietuvos valstybės, tokios kaip Vasario 16-osios Lietuva, sukūrimo. Reaguodamas į V. Daugirdaitės-Sruogienės pateiktą Vokietijos pavyzdį, V. Trumpa rašė, jog „<...> Fridricho II, Bismarko, Weimaro, Hitlerio ir Adenauerio-Ulricho Vokietija buvo vokiška Vokietija. To visiškai negalima pasakyti apie Baro, Oginskio, ar Sierakauskio Lietuvą“²².

Taigi, Vasario 16-osios Aktą ir tautinės valstybės susikūrimą V. Trumpa vertino kaip esminį faktorių lietuvių nacionalizmo raidoje. Etninį konfliktą tarp lietuvių ir lenkų jis laikė svarbiausiu nepriklausomybės idėjos atsiradimo veiksmu. Jo manymu, ši idėja susiformavo XX a. pradžioje. V. Trumpa neįžvelgė tiesioginio tęstinumo tarp LDK ir 1918 m. sukurtos Lietuvos valstybės. Tai buvo paradigminis požiūris, nesutapęs su dalies kitų išeivijoje ir Lietuvoje gyvenusių istorikų nuomone. Kildindamas XX a. Lietuvos valstybingumą iš XIX a. etninių konfliktų, V. Trumpa pabrėžė nacionalinės laisvės idėjos naujumą ir modernumą. Taip pat vėlesniuose tekstuose ne kartą ragino atsisakyti lietuviškos savimonės sąsajų su didingais LDK laikais. Bandytas išsklaidyti modernios Lietuvos valstybės ir LDK sąsajas buvo pirmasis ir,

---

¹⁸ V. Trumpa, Lietuvos nepriklausomybės idėja, 1968, p. 24–28.

¹⁹ V. Sruogienė, Esminiu Lietuvos istorijos klausimu. Atsakymas V. Trumpai, *Metmenys*, 1969, kn. 17, p. 174–178.

²⁰ Ten pat, p. 180.

²¹ Ten pat, p. 181.

²² V. Trumpa, Pora pastabų dėl V. Sruogienės atsakymo, *Metmenys*, 1969, kn. 17, p. 182.

turbūt, ryškiausias V. Trumpos bandymas revizuoti plačiai visuomenėje įsitvirtinusias pažiūras, paskatinti kritinį praeities reiškinių interpretavimą²³.

Vinco Trumpos požiūris į nepriklausomą Lietuvą 1918–1940 m.

Nemažai dėmesio V. Trumpa skyrė ir nepriklausomos valstybės idėjos įgyvendinimui 1918–1940 m. Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpis išeivijoje buvo suprantamas kaip itin svarbus Lietuvos istorijos tarpsnis²⁴. V. Trumpa jį taip pat gausiai aptarinėjo savo publicistikoje.

Istorikas žurnale „Metmenys“ teigė, kad „NL (nepriklausomosios Lietuvos – M. L.) laikotarpis dar per šviežias ir per daug mes, kurie esame kviečiami dėl jo pasisakyti, esame sukišę į jį savo nagus, kad galėtume jį traktuoti kaip objektą. Todėl socialistas pateiks vieną jo vaizdą, katalikas – kitą, liberalas – trečią, nacionalistas – ketvirtą, jeigu apsiribosime tik politinėmis kategorijomis“²⁵.

Minėtas laikotarpis dažnai buvo idealizuojamas, daugiausia kritikuotas autoritarinis Antano Smetonos režimas. V. Trumpa pabrėžė būtinybę visą istoriją, taip pat ir 1920–1926 m. Lietuvą, vertinti kritiškai²⁶. Jo nuomone, „Tik tokia istorija, kur telpa viskas, gali būti gyvenimo mokytoja“²⁷. V. Trumpa tvirtino, kad „<...> kritikuoti kaip tik daugiau reikia tuos dalykus, kurie bendros opinijos yra laikomi tobulais ir nekritikuotiniais“. Dėl to V. Trumpa, nors ir būdamas demokratijos šalininku, labiau kritikuotinu laikė demokratinį nepriklausomos Lietuvos laikotarpį nei autoritarinį. Tarpukario Lietuvos autoritarizmas tuometinei išeivijai jau beveik neturėjo jokios įtakos. Tuo tarpu iš demokratinio laikotarpio egzilyje išliko ryškus partinis susiskaldymas, į kurį bandyta įtraukti ir jaunąją išeivių kartą²⁸.

V. Trumpos manymu, tarpukario Lietuvos pažangai trukdė Vilniaus krašto okupacija, Sovietų Sąjungos kaimynystė ir privilegijuota Katalikų bažnyčios padėtis. Istoriko teigimu, šis

---

²³ V. Trumpa, *Nejaugi! Akiračiai*, 1990, nr. 8, p. 11.

²⁴ G. Milerytė, min. veik., 2008, p. 104–112.

²⁵ V. Trumpa, *Nepriklausomoji Lietuva šiandieniu vertinimu: I [anketa]*, *Metmenys*, 1960, kn. 2, p. 85.

²⁶ Apie kritinį požiūrį į Nepriklausomybės laikotarpį V. Trumpa kalbėjo su Henriku Žiemeliu dar laikraščio „Mintis“ leidimo laikais: *Vinco Trumpos korespondencija. Šaltinių publikacija*, sud. D. Dapkutė, D. Kuizininė, Vilnius, 2013, p. 290.

²⁷ V. Trumpa, *Kreivas veidrodis saviems ir svetimiems*, *Akiračiai*, 1971, nr. 3, p. 13. Vienaame tekstų V. Trumpa citavo rašytoją Feloną (1651–1715): „Geras istorikas nepriklauso nei jokiam laikui, nei jokiam kraštui; nors jis ir myli savo tėvynę, tačiau jis jai niekuomet ir niekame nepataikauja“. V. Trumpa, *Su istoriku Juozu Jakštu atsisveikinant*, *Akiračiai*, 1989, nr. 10, p. 9.

²⁸ V. Trumpa, *Nepriklausomoji Lietuva šiandieniu vertinimu: II [anketa]*, *Metmenys*, 1962, kn. 5, p. 73.

faktas „<...> neleido normaliai vystytis dvasinei ir idėjinei apykaitai, kuri yra būtina liberalinei atmosferai susidaryti“²⁹. Žmonių entuziazmą mažino ir karo stovis, cenzūra bei skurdas.

V. Trumpa taip pat aptarinėjo atskirus Vasario 16-osios Lietuvos reiškinius, pavyzdžiui, vertino Seimo darbą priimant 1922 m. konstituciją. Jas rašyti sunkiai sekėsi dėl Lietuvos valstybingumo tradicijų stokos. Istorikas akcentavo kairiųjų jėgų reikšmę rengiant konstituciją. Rašė apie prieštarinę, hibridinę jos pobūdį. V. Trumpos nuomone, ji turėjo demokratiškesnių, pažangių, bruožų, sudarė prielaidas didesnei piliečių lygybei ir jų atstovavimui valstybėje. Vis dėlto, konstitucija nebuvo stipri: išsilaikė tik šešerius metus, nesugebėjo panaikinti cenzūros. Be to, jai galiojant faktiškai buvo nuolatinė karo stovio būseną. Kita vertus, konstitucijos galiojimo metai sustiprino piliečių politinę brandą ir tai yra svarbiausias jos nuopelnas. 1922 m. konstitucija turėjo užbaigti demokratizacijos procesą Lietuvoje³⁰.

V. Trumpa pasigedo didesnio istorikų dėmesio 1922 m. žemės reformai, kuri, jo teigimu, buvo atlikta ne tik dėl ekonominių priežasčių ir turėjo trūkumų³¹. Šiuo požiūriu V. Trumpa skyrėsi nuo kitų egzilio mąstytojų, kurie reformą vertino kaip vienareikšmišką visuomenės modernėjimo pakopą³². Tiesa, vertindamas žemės reformą, V. Trumpa pripažino, kad ji sustiprino Lietuvos gyventojų tautinę savimonę ir ekonominę nepriklausomybę. Vis dėlto, istorikas šios reformos svarbos nebuvo linkęs suabsoliutinti, pavyzdžiui, per daug kategoriškai jis laikė V. Daugirdaitės-Sruogienės teiginį, jog žemės reforma išgelbėjo Lietuvą nuo komunizmo. V. Trumpa spėjo, kad ne mažiau reikšmės čia turėjo karas tarp Sovietų Rusijos ir Lenkijos, pakrypęs pastarosios naudai³³.

1918–1940 m. Lietuvos visuomenės raidą V. Trumpa vertino asmens laisvių požiūriu. Straipsnyje „Kreivas veidrodis saviems ir svetimiesiems“ jis prikišo tarpukario Lietuvos krikščionims demokratams diktatūrines tendencijas: cenzūrą, prisidėjimą prie Gruodžio 17-osios perversmo rengimo³⁴. 1926 m. III Seimas panaikino Lietuvoje karo stovį ir sušvelnino cenzūrą, tačiau gyventojų skeptiškumą demokratijos atžvilgiu padidino korupcijos skandalai. Po valstybės

---

²⁹ V. Trumpa, V. Trumpa, Liberalinės minties raida Lietuvoje, *Lietuviškasis liberalizmas*, red. V. Kavolis, Vilnius, 2008, p. 265 (1-as leidimas Chicago, 1959).

³⁰ V. Trumpa, Steigiamojo seimo kronika. V. Daugirdaitės-Sruogienės knyga paskaičius, *Akiračiai*, 1977, nr. 5, p. 11, 16.

³¹ V. Trumpa, Kreivas veidrodis saviems ir svetimiesiems, *Akiračiai*, 1971, nr. 3, p. 13.

³² G. Milerytė, min. veik., 2008, p. 106.

³³ V. Trumpa, Steigiamojo seimo kronika, 1977, p. 16.

³⁴ V. Trumpa, Kreivas veidrodis saviems ir svetimiesiems, 1971, p. 13.

perversmo įsigalėjus autoritariniam režimui, smarkiai apkarpytos piliečių politinės laisvės, galiausiai uždraustos ir partijos. Be to, labai sustiprėjo demokratijos ir liberalizmo kritika³⁵.

V. Trumpos kritika autoritariniam A. Smetonos režimui buvo artima kitų liberalios krypties autorių nuostatoms. Jų požiūris iš esmės sutapo ir su katalikiškos srovės autorių pozicija, skyrėsi tik kritikos pobūdis³⁶. V. Trumpos nuomone, diktatūros įvedimas buvo viena priežasčių, dėl kurių tauta okupacijos sąlygomis nebuvo vieninga³⁷. Kaip ir daugelis kitų išėivijos intelektualų, V. Trumpa palankiau vertino tik kultūros ir ūkio raidą 1926–1940 m. Lietuvoje³⁸. Pasak jo, „Neigiamai nusistatęs demokratijos ir politinio liberalizmo atžvilgiu poperversminis režimas nemaža davė laisvės ekonominiam ir kultūriniam liberalizmui“³⁹. Kaip teigiamą dalyką V. Trumpa pažymėjo tai, kad paskutiniu nepriklausomos Lietuvos gyvavimo dešimtmečiu smarkiai sumažėjo Bažnyčios įtaka politikai⁴⁰.

Istorikas nevienareikšmiškai vertino ir A. Smetoną. Iš vienos pusės V. Trumpa suprato jo svarbą kuriant nepriklausomą Lietuvos valstybę, iš kitos pusės įžvelgė skirtumus tarp jo kalbų ir darbų. A. Smetona deklaravo tautos vienybės siekį, tačiau jo valdymo metais visuomenė buvo itin susiskaldžiusi. Iš esmės jo valdymo metai buvo piliečių laisvių suvaržymo, konservatizmo ir cenzūros laikotarpis⁴¹.

Atskirų tarpukario visuomenės reiškinių vertinimai priklausė nuo V. Trumpos tekstų atsiradimo aplinkybių. Geras to pavyzdys yra jo pasisakymai apie lenkų okupaciją Vilniaus krašte. Vertindamas tuo metu Vilniuje gyvenusio Viktoro Biržiškos atsiminimus, V. Trumpa teigė, kad V. Biržiška rašė 1936 m., kai okupacijos „žaidos tebebuvo neužgijusios“. Todėl atsiminimų autorius negalėjo visiškai objektyviai įvertinti situacijos. Atsižvelgdamas į tai, kad V. Biržiška lenkų režimą vaizdavo juodžiausiomis spalvomis, V. Trumpa teigė, jog režimas „toks juodas nebuvo“, ypač palyginus su vėlesnėmis Lietuvos okupacijomis. Pavyzdžiui, cenzūra buvo mažesnė nei sovietų ir nacių okupacijų metais⁴².

---

³⁵ V. Trumpa, *Liberalinės minties raida Lietuvoje*, 2008, p. 266–269.

³⁶ G. Milerytė, min. veik., 2008, p. 109.

³⁷ V. Trumpa, *Lietuviškoji kairė istorinėje perspektyvoje*, *Metmenys*, 1967, kn. 14, p. 32, 33, 41.

³⁸ Apie Nepriklausomos Lietuvos kultūros vertinimus: Milerytė, min. veik., 2008, p. 107.

³⁹ V. Trumpa, *Liberalinės minties raida Lietuvoje*, 2008, p. 269.

⁴⁰ Ten pat, p. 270.

⁴¹ V. Trumpa, *Apie žmones ir laiką*, Vilnius, 2001, p. 306–307 (pirmą kartą publikuota: V. Trumpa, *Merkelio Smetona ir Smetonos Lietuva*, *Metmenys*, 1965, kn. 9, p. 143–146).

⁴² V. Trumpa, *Viktoro Biržiškos atsiminimai*, *Tėviškės žiburiai*, 1968 05 23, p. 5.

Taigi V. Trumpa išreiškė savo požiūrį į daugelį svarbių nepriklausomos Lietuvos istorijos įvykių ir reiškinių, pasisakė visuomenės, valstybės bei kultūros raidos klausimais. Tarpukarį jis vertino ne tik valstybingumo kūrimo, bet ir visuomenės laisvės bei liberalizmo principų sklaidos požiūriu. V. Trumpa teigė, kad „Negalima įsivaizduoti tautos laisvės be žmogaus laisvės. Kas eina prieš žmogaus laisvę, tas eina ir prieš krašto laisvę“⁴³.

Svarbus V. Trumpos požiūrio į nepriklausomą Lietuvą bruožas yra jo kontekstiškumas. Pavyzdžiui, istorikas teigė, jog Vasario-osios Lietuvos refleksija itin svarbi okupuotos Lietuvos visuomenei. Viename tekstų, skirtų Adolfo Šapokos redaguotos „Lietuvos istorijos“ leidimui okupuotoje Lietuvoje, Pirmosios Respublikos laikotarpi, nepaisant jo minusų, V. Trumpa įvardijo kaip vieną gražiausių Lietuvos istorijoje. Jis rašė: „Be abejo toji Lietuva nebuvo tobula su laikinąja sostine Kaune, bet ji buvo ilgai nešiotų tautos aspiracijų įgyvendinimas“⁴⁴.

V. Trumpos manymu, nepriklausomos Lietuvos idėja susiejo tarpukarį su visa vėlesne sovietinės okupacijos laikotarpio istorija. Vienoje iš proginių kalbų autorius teigė: „Nepriklausomos Lietuvos, jungiančios etnografines lietuvių žemes, atstatymo arba statybos uždavinys nė kiek nepasikeitė ir negalėjo pasikeisti. Jis niekad ir nepasikeis“⁴⁵. Lietuvos nepriklausomybę ir tautinės valstybės kūrimą V. Trumpa laikė svarbiausia XX a. pirmą pusę ir pokario istoriją jungiančia gija. Šiuo atžvilgiu jis sutiko su tais lietuviško liberalizmo atstovais, kurie teigė, jog nors egzistuoja įvairios valstybinių junginių alternatyvos, tautinė valstybė teikia daugiausia sąžinės laisvės savo gyventojams⁴⁶.

Sovietinės Lietuvos problematika V. Trumpos publicistikoje

V. Trumpa labai domėjosi sovietų okupuotos Lietuvos gyvenimu. Buvimas išeivijoje leido jam savo mintis atvirai dėstyti spaudoje. Padėties tuometinėje Lietuvoje analizavimas buvo svarbus siekiant užmegzti ryšius tarp okupuotos šalies ir egzilio⁴⁷. V. Trumpa labai domėjosi tuo, kas vyksta Lietuvoje, sekė jos visuomenės situaciją ir kultūros raidą, skaitė sovietinę spaudą.

---

⁴³ V. Trumpa, Lietuvos nepriklausomybės idėja, 1968, p. 33.

⁴⁴ V. Trumpa, Šapokos sindromas, *Akiračiai*, 1989, nr. 4, p. 9.

⁴⁵ V. Trumpa, *Apie žmones ir laiką*, 2001, p. 28 (pirmą kartą publikuotas: V. Trumpa, Penkiasdešimt metų nuo dr. Dovo Zauniaus mirties”, *Dirva*, 1990 03 01, p. 5–6).

⁴⁶ A. Gureckas, Liberalizmas ir tautinės valstybės idėja, *Lietuvišskasis liberalizmas*, red. V. Kavolis, Vilnius, 2008, p. 174–179 (pirmą kartą publikuota 1959 metais).

⁴⁷ Apie šių ryšių svarbą žr.: D. Dapkutė, D. Kuizinienė, min. veik., 2010, p. 28–30.

Rašydamas apie sovietinę Lietuvą, V. Trumpa perėjo nuo valstybingumo prie nacionalinės kultūros temų. Autorių domino, kaip totalitarinio režimo sąlygomis funkcionuoja kultūra, kiek įmanomas tradicinės, nepriklausomoje Lietuvoje puoselėtos kultūros tęstinumas. Sovietinę visuomenę V. Trumpa apibūdino kaip uždara ir gerai integruotą visuomenę, kurioje vengiama naujovių ir baiminamasi bet kokių individualios valios apraiškų⁴⁸. Kultūrą jis suprato kaip revoliucinį veiksma, nukreiptą į ateitį, kuriam reikalinga laisvė ir kuris remiasi įtampa „tarp esamos tikrovės ir nežinomos ateities“⁴⁹. Sovietinė sistema kultūrą varžė iš esmės⁵⁰.

V. Trumpa teigė, kad postalininiu laikotarpiu šiek tiek pagerėjo sąlygos nacionalinėms kultūroms vystytis⁵¹. 1956 m. įvykęs XX Sovietų Sąjungos komunistų partijos suvažiavimas leido sovietinėms respublikoms savarankiškiau veikti ne tik ekonomikos, bet ir kultūros srityje⁵². Kaip pastebėjo V. Trumpa, postalininiu laikotarpiu Sovietų Sąjungos kultūroje būta pastangų prasiveržti iš uždaro. Viename 6 dešimtmečio pabaigos straipsnių, rašydamas apie tuometinę okupuotos Lietuvos literatūros situaciją, V. Trumpa išskyrė kelias literatūras kartas, konstatavo Lietuvos intelektualiniame gyvenime jau įvykusį skilimą, kurį rodo skirtingi autorių požiūriai į kūrybos problemas, daliai būdingas socialistinio realizmo normų atsisakymas⁵³. Intelektualinio gyvenimo srityje glūdinį konfliktą autorius laikė esminiu to laikotarpio požymiu⁵⁴. Jo šaknys buvo gilesnės nei Vakarų įtaka ar kartų nesutarimai. Intelektualinio konflikto priežastimis V. Trumpa laikė kovą tarp „intelektualizmo ir antiintelektualizmo, dvasinio atvirumo ir dogmatinio uždaro“⁵⁵.

SSRS prasidėjęs „atšilimas“ sudarė sąlygas aktyviau svarstyti kultūrinio palikimo ir nacionalinių savitumų klausimus⁵⁶. Naujoje menininkų kartoje, sprendžiant kultūrinio palikimo ir tautinio savitumo klausimus, ryškėjo vadinamosios vieningosios srovės samprata, dabartinę kultūrą aiškinusi kaip praeities tęsinį⁵⁷. Nagrinėjant nacionalinių savitumų klausimą, iškilo tautos charakterio problema, kurios nebuvo įmanoma spręsti atsiribojus nuo praeities kultūrinio

---

⁴⁸ V. Trumpa. Intelektualinis baikštumas sovietijoje ir Lietuvoje, *Metmenys*, 1959, kn. 1, p. 96.

⁴⁹ Ten pat, p. 97.

⁵⁰ Ten pat, p. 93.

⁵¹ V. Trumpa, Ties kultūrinio palikimo problema, *Metmenys*, 1960, kn. 3, p. 21.

⁵² Ten pat, p. 20–21.

⁵³ V. Trumpa. Intelektualinis baikštumas sovietijoje ir Lietuvoje, 1959, p. 93.

⁵⁴ Ten pat, p. 94.

⁵⁵ Ten pat, p. 95.

⁵⁶ V. Trumpa, Ties kultūrinio palikimo problema, 1960, p. 20–21.

⁵⁷ Ten pat, p. 26–27.

palikimo. Būdingas to meto diskusijų dėl kultūrinio paveldo atvejis buvo architekto Jono Minkevičiaus siūlymas daugiau sekti „liaudies architektūros“ pavyzdžiais⁵⁸.

Minėto laikotarpio sovietinės Lietuvos kultūroje V. Trumpa išvelgė ryškius pokyčius. Jo pastebėjimu, pradėta gausiais tiražais leisti lietuvių literatūros klasikų veikalus. Buvo reabilituoti beveik visi vadinamieji buržuaziniai rašytojai. Netgi tiriant sovietinius rašytojus, mažiau dėmesio imta skirti socialistiniam realizmui jų kūryboje. Tiesa, tai valdžios kritikuota kaip revizionizmo ir buržuazinio nacionalizmo apraiškos. Vis dėlto, po Stalino mirties Lietuvos kultūrinis gyvenimas pasidarė laisvesnis, sumažėjo marksizmo-leninizmo teoretikai ir partinei propagandai skirtų knygų leidyba, išaugo mokslinės, grožinės ir gamybinės literatūros bei vadovėlių kiekis⁵⁹. Kaip teigė V. Trumpa, „tokių veikalų pasirodymas, kaip visos liuksusinės serijos apie liaudies meną, kaip Vilniaus architektūros albumas, lietuvių literatūros chrestomatija, Lietuvos istorijos šaltiniai, serijinis leidinys iš lietuvių kultūros istorijos, pagaliau lietuvių literatūros istorijos 2 tomai bei visa eilė monografijų apie praeities rašytojus ir dailininkus plačiai atidarė vartus į kultūrinio palikimo nagrinėjimą“⁶⁰.

V. Trumpa taip pat rašė apie problemas, su kuriomis sovietinėje Lietuvoje susidūrė kultūros istorijos tyrinėtojai. Kaip pažymėjo V. Trumpa, sovietinės valdžios atstovai siekė „pačią lietuvių kultūros raidą padalinti į du aiškiai išskirtinus laikotarpius: laikotarpį prieš sovietinės santvarkos įvedimą ir sovietinį laikotarpį, kuris pagimdęs naują žmogų ir naują to žmogaus kultūrą“⁶¹. V. Trumpos nuomone, ypač didelė tikimybė būti apkaltintam vieningosios srovės propagavimu iškildavo tyrinėjant lietuvių tautinį atgimimą. Sovietų okupuotoje Lietuvoje ilgai iš viso vengta nagrinėti šią temą. Tirti lietuvių tautinį sąjūdį vadovaujantis marksizmo-leninizmo principais buvo labai sunku. Iki XIX a. pabaigos tai buvo daugmaž vieningas lietuvių tautos sąjūdis, kuriam neįmanoma pritaikyti Lenino suformuotos dviejų kultūrų (darbo liaudies ir išnaudotojų) koncepcijos⁶².

Taigi, sovietinės inteligentijos ryšį su ikiokupacine kultūra ir 6–7 dešimtmečių kūrėjų atsigrėžimą į tautinį paveldą V. Trumpa traktavo kaip sudėtingo kultūros laisvėjimo požymį. Kita vertus, istoriko požiūris į tautinę kultūrą sovietmečiu nebuvo vienareikšmis. Kai kuriais atvejais, ypač nuo 9 dešimtmečio pradžios, autorius kritikavo ir tautinės kultūros sąvoką, vadindamas ją

---

⁵⁸ Ten pat, p. 25–26.

⁵⁹ Ten pat, p. 22–24.

⁶⁰ Ten pat, p. 25.

⁶¹ Ten pat, p. 27.

⁶² Ten pat, p. 28–32.

atgyvenusia⁶³. Sovietinėje sistemoje V. Trumpa išvelgė primityviojo nacionalizmo apraiškų. Jam būdingas priešiškus kitoms tautoms ir kultūrinis uždarumas⁶⁴.

Istoriko pasisakymai apie vėlyvąjį sovietmetį buvo labiau fragmentiški. V. Trumpa nepritarė tiems išeiviams, kurie 1988 m. Lietuvoje prasidėjusį Sąjūdį laikė sovietinės valdžios inspiruotu judėjimu. Jis taip pat atkreipė dėmesį, jog Michailo Gorbačiovo pradėtos persitvarkymo ir viešumo programos SSRS nebūtinai pagerins materialines gyvenimo sąlygas. Kai kurie asmenys būtent šią politiką kaltino dėl nepriteklių⁶⁵.

V. Trumpa paskelbė tekstų, kurie svarbūs disidentizmo reiškinių sovietinėje Lietuvoje supratimui⁶⁶. Apie disidentinį judėjimą jis rašė ir paskutiniu Lietuvos okupacijos laikotarpiu. Autoriaus manymu, disidentinio judėjimo įtaka M. Gorbačiovo politikai buvo labai maža. V. Trumpos tvirtinimu, „Apie disidentizmą Lietuvoje iš viso negalima kalbėti. Disidentizmas yra pasisakymas už mažumos teises. Tuo tarpu Lietuvoje reikalas sukasi apie visų arba bent absoliučios daugumos teises“. Dėl to jis pabrėžė, jog Sąjūdžio negalima vadinti disidentiniu judėjimu⁶⁷.

V. Trumpos teigimu, viena svarbiausių lietuvių nepasitenkinimo sovietiniu režimu priežasčių buvo Lietuvos istorijos klastojimas, daroma žala jos kraštovaizdžiui ir apskritai gamtai, vietovardžių keitimas. Būtent šios problemos imtos kelti į viešumą 9 dešimtmečio antroje pusėje. Viena didžiausių problemų istoriografijoje sovietmečiu buvo jos nuasmeninimas – žmogaus istorijoje ignoravimas. V. Trumpa džiaugėsi žmogaus grąžinimu į istoriją, tačiau patarė nekartoti Sovietų Sąjungos klaidų ir vengti asmenybės kulto. Jis taip pat akcentavo istorinės literatūros trūkumą sovietinėje Lietuvoje⁶⁸.

Autorius tikėjosi, kad Lietuvoje vykstantys persitvarkymo ir demokratizacijos procesai padės normalizuoti išeivijos santykius su Tėvyne. Krašto okupacija iškėlė išeiviams per sunkų ir neįgyvendinamą uždavinį išvaduoti Lietuvą. V. Trumpa vylėsi, kad dabar išeivija galės panaudoti savo ekonominius ir kultūrinius išteklius padėdama Lietuvos gyventojams išsaugoti

---

⁶³ V. Trumpa, Pirmasis Lietuvos kultūros istorijos bandymas, *Akiračiai*, 1982, nr. 6, p. 16.

⁶⁴ V. Trumpa, Ties kultūrinio palikimo problema, 1960, p. 28–32.

⁶⁵ V. Trumpa, Keletas pastabų dėl „Metmenų“ anketos [Apie persitvarkymo sąjūdį Lietuvoje], *Metmenys*, 1988, kn. 55, p. 182.

⁶⁶ V. Trumpa, Kelios mintys apie disidentizmą, *Akiračiai*, 1979, nr. 2, p. 1; V. Trumpa, Substancialus įnašas į disidentinę literatūrą, *Akiračiai*, 1981, nr. 1, p. 11–12.

⁶⁷ V. Trumpa, Keletas pastabų dėl „Metmenų“ anketos, 1988, p. 183.

⁶⁸ Ten pat, p. 183–184.

istorinį ir kultūrinį palikimą bei sprendžiant aplinkosaugos problemas, taip pat investuojant į šalies pramonę ir žemės ūkį⁶⁹.

1997 m. V. Trumpa grįžo gyventi į Lietuvą. Kitais metais laikraštyje „Akiračiai“ jis aptarė nepriklausomybę atgavusios Lietuvos santykį su istorine praeitimi. V. Trumpos manymu, sovietinei okupacijai labiau tinka priklausomybės terminas, kadangi okupantai paprastai taip radikaliai nepakeičia visuomenės kaip tai padarė sovietai. Be to, okupacija dažniausiai baigiasi kartu su karu, o Lietuva SSRS priklausė dar ilgai po Antrojo pasaulinio karo pabaigos. V. Trumpos teigimu, nepriklausomybė ir laisvė yra reliatyvios sąvokos, kurios nebūtinai sutampa. 1990 m. nepriklausomybę atgavusią Lietuvą V. Trumpa laikė valstybe, einančia P. Višinskio nubrėžtu nacionalinės demokratijos keliu, t. y. derinančia laisvę ir nepriklausomybę⁷⁰.

Kaip matome, V. Trumpos mąstymuose apie sovietinę Lietuvą, svarbią vietą užėmė jos kultūrinio gyvenimo ir disidentų sąvokos nagrinėjimas. Aptardamas sovietmečio pabaigą, istorikas galvojo ir apie Lietuvos ateities perspektyvas. Jas V. Trumpa taip pat siejo su egzilio atstovų intelektualiniu ir ekonominiu indėliu.

Išvados

Nepaisant tekstų įvairovės ir plataus nagrinėtų problemų spektro, V. Trumpos publicistikoje galima atpažinti gana vientisus Lietuvos visuomenės raidos vaizdinius. Socialinius ir kultūrinius konfliktus jis laikė esminiais visuomenės raidos faktoriais. Istorikas siekė atpažinti ir atskleisti minėtus konfliktus. Sociokultūrinio konflikto reikšmę V. Trumpa parodė rašydamas apie valstybės atsiradimo prielaidas, nepriklausomybės laikotarpį ir okupuotos Lietuvos periodą. Viena labiausiai autorių dominusių problemų buvo nepriklausomos tautinės valstybės kūrimas, kuri jis, kartu su kitais liberalais lietuvių diasporoje, laikė esminiu veiksniu XX a. Lietuvos istorijoje. Valstybinės nepriklausomybės istorija V. Trumpai, kaip liberalių pažiūrų istorikui, buvo neatsiejama nuo asmens laisvės ir jos sklaidos istorijos. Taigi, nepriklausomos Lietuvos idėjos įgyvendinimą jis vertino kaip ilgą ir atvirą bei iki galo neužbaigtą procesą. Atskirai reikėtų įvertinti tautiškumo reikšmę V. Trumpai. Jis ne kartą išreiškė antipatijas kraštutiniam nacionalizmui. V. Trumpa pabrėžė, jog siekia rašyti taip, tarsi nepriklausytų jokiam laikotarpiui

---

⁶⁹ Ten pat, p. 184–185.

⁷⁰ V. Trumpa, Kokioje Lietuvoje gyvename, *Akiračiai*, 1998, nr. 10, p. 10–11.

ir jokiam kraštui. Vis dėlto, jo tekstuose autoriaus ryšys su Tėvyne išliko akivaizdus. Daugelyje savo tekstų V. Trumpa nagrinėjo būtent Lietuvos problemas, retai imdavosi globalių lyginamųjų perspektyvų, į kurias jį galėjo pastūmėti išeivio patirtis, kaip tai atsitiko su dalimi kitų Vidurio Rytų Europos egzilio istorikų. V. Trumpa visą laiką išlaikė ryšį su tradiciniu nacionalinės istorijos naratyvu. Kita vertus, į Lietuvos raidą jis žiūrėjo daug kritiškiau nei daugelis jo amžininkų, daugelį reiškinių vertino labai skeptiškai, siekė keisti stereotipinius požiūrius. Kritinis V. Trumpos požiūris į istoriją ir dabarties aktualijas sudarė prielaidas iš naujo įvertinti Naujaisiu laikų Lietuvos raidą, paskatino revizionistinį požiūrį į ją. Būtent čia, mano manymu, ir glūdi didžiausia V. Trumpos tekstų apie XX a. Lietuvą vertė.

Šaltinių ir literatūros sąrašas

Šaltiniai

- A. Gureckas, Liberalizmas ir tautinės valstybės idėja, *Lietuviškasis liberalizmas*, Vilnius, 2008, p. 165–190.
- V. Sruogienė, Esminiu Lietuvos istorijos klausimu. Atsakymas V. Trumpai, *Metmenys*, 1969, kn. 17, p. 174–181.
- V. Trumpa, *Apie žmones ir laiką*, Vilnius, 2001.
- V. Trumpa, Intelektualinis baikštumas sovietijoje ir Lietuvoje, *Metmenys*, 1958, kn. 1, p. 92–107.
- V. Trumpa, Keletas pastabų dėl „Metmenų“ anketos, *Metmenys*, 1988, kn. 55, p. 182–185.
- V. Trumpa, Kelios mintys apie disidentizmą, *Akiračiai*, 1979, nr. 2, p. 1.
- V. Trumpa, Kokioje Lietuvoje gyvename, *Akiračiai*, 1998, nr. 10, p. 10–11.
- V. Trumpa, Kreivas veidrodis saviems ir svetimiams, *Akiračiai*, 1971, nr. 3, p. 13.
- V. Trumpa, Liberalinės minties raida Lietuvoje, *Lietuviškasis liberalizmas*, red. V. Kavolis, Vilnius, 2008 (1-as leidimas Chicago, 1959).
- V. Trumpa, Lietuviškoji kairė istorinėje perspektyvoje, *Metmenys*, 1967, kn. 14, p. 32–44.
- V. Trumpa, Lietuvos nepriklausomybės idėja, *Metmenys*, 1968, kn. 16, p. 15–17.
- V. Trumpa, Merkelio Smetona ir Smetonos Lietuva, *Metmenys*, 1965, kn. 9, p. 143–146.
- V. Trumpa, Mykolo Krupavičiaus atsiminimai, *Akiračiai*, 1972, nr. 8, p. 13.
- V. Trumpa, Nejaugi! *Akiračiai*, 1990, nr. 8, p. 11.
- V. Trumpa, Nepriklausomoji Lietuva šiandieniu vertinimu: I, *Metmenys*, 1960, kn. 2.
- V. Trumpa, Nepriklausomoji Lietuva šiandieniu vertinimu: III, *Metmenys*, 1962, kn. 5, p. 72–73.
- V. Trumpa, Pirmasis Lietuvos kultūros istorijos visumos bandymas, *Akiračiai*, 1982, nr. 6, p. 16.
- V. Trumpa, Pora pastabų dėl V. Sruogienės atsakymo, *Metmenys*, 1969, kn. 17, p. 182–183.
- V. Trumpa, Steigiamojo seimo kronika. V. Daugirdaitės-Sruogienės knygą paskaičius, *Akiračiai*, 1977, nr. 5, p. 11, 16.
- V. Trumpa, Su istoriku Juozu Jakštu atsisveikinant“, *Akiračiai*, 1989, nr. 10, p. 9.
- V. Trumpa, Substancinis įnašas į disidentinę literatūrą, *Akiračiai*, 1981, nr. 1, p. 11–12.
- V. Trumpa, Šapokos sindromas, *Akiračiai*, 1989, nr. 4, p. 9.

- V. Trumpa, Viktoro Biržiškos atsiminimai, *Tėviškės žiburiai*, 1968 05 23, p. 5.
- V. Trumpa, Ties kultūrinio palikimo problema, *Metmenys*, 1960, kn. 3, p. 16–32.
- V. Trumpa, Ties Nepriklausomybės idėjos versmėmis, *Akiračiai*, 1968, Nr. 1, p. 16.
- Vinco Trumpos korespondencija. Šaltinių publikacija*, sud. D. Dapkutė, D. Kuizininė, Vilnius, 2013.

Literatūra

- E. Aleksandravičius, *Karklo diegas. Pasaulio lietuvių istorija*, Vilnius, 2013.
- E. Aleksandravičius, *Praeitis, istorija ir istorikai*, Vilnius, 2000.
- M. Bentley, Repression and Exile, *Modern Historiography. An Introduction*, London, New York, 2000, p. 116–126.
- D. Dapkutė, D. Kuizininė, *Laisvas žodis laisvame pasaulyje: atviro žodžio mėnraštis „Akiračiai“ 1968–2005 m.*, Vilnius, 2010.
- East and Central European History Writing in Exile 1939–1989*, ed. M. Zadencka, A. Plakans, A. Lawaty, Leiden, Boston, 2015.
- G. Milerytė, Egzilio mąstytojų požiūris į Pirmąją Lietuvos Respubliką, *Oikos*, 2008, nr. 1 (5), p. 104–112.